

O PONOVNOM POKRETANJU LISTA „SAMOUPRAVA” 20. FEBRUARA 1936. GODINE

APSTRAKT: Rad se temelji, pored poznatih izvora i literature, na objavljenim i neobjavljenim rukopisima Milana Jovanovića Stoimirovića, glavnog urednika obnovljene „Samouprave”, kao lista novosnovane Jugoslovenske Radikalne Zajednice. U radu je data i analiza uzroka ponovnog pokretanja lista i druge okolnosti sagledane u svetlu tadašnjih političkih zbivanja.

Prvi broj lista „Samouprava” izašao je 20. januara 1881. godine kao glavni organ Narodne radikalne stranke (NRS). U tom broju objavljen je program ove stranke čime je njeno postojanje predstavljeno širem auditorijumu tadašnje Srbije. Time je započet istorijski proces formalnog osnivanja političkih partija. Prvi urednik lista bio je Pera Todorović, novinar koji je po rečima Slobodana Jovanovića prvi u Srbiji uveo „lični članak” u kome je napadao ili ismevao jednu određenu ličnost.¹ „Samouprava” je u prvim godinama izlazila povremeno sve do Timočke bune (1883) kada su se svi članovi redakcije našli u zatvoru. Pera Todorović je list obnovio 1886. godine ali ga zbog sukoba sa ostatkom rukovodstva ubrzo napušta.² Od 1886. pa sve do 1920. godine stvarni direktor i „dirigent” lista bio je Stojan Protić. U ovom periodu njegov uticaj na razvoj lista bio je odlučujući i presudan. U periodu okupacije, od 1915 do 1918. godine „Samouprava” nije izlazila. U Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca „Samouprava” nastavlja svoj život sve do 1929. godine. Najpoznatiji urednik u

¹ S. Jovanović, „Pera Todorović”, *Političke i pravne rasprave I*, Beograd 1908, str. 167-223.

² Pera Todorović je nenaviknut na zatvorske uslove popustio i prihvatio predlog kralja Milana da radi na sporazumu sa Naprednjacima o novoj vladi. Ovaj predlog većina rukovodstva NRS nije prihvatila zbog čega je Todorović pao u nemilost. O tome videti S. Jovanović, *Vlada Milana Obrenovića*, Beograd 1934.

ovom periodu bio je Rista Odavić „idealist i esteta”, čovek velike lične kulture. Poslednji broj lista izašao je 5. januara 1929. Naravno, ovaj prekid u izlaženju izazvan je proglašenjem kraljeve diktature i zakonima koji su tom prilikom doneti. Raspuštanjem postojećih stranaka „prestala je potreba „ za partijskim listovima.”³

Period od 1935. godine predstavljao je doba ublažavanja „stega” diktature i buđenja partijskog života. Knez Pavle Karadžević, koji se nalazio na čelu namesništva formiranog nakon smrti kralja Aleksandra, odustao je od saradnje sa režimskom Jugoslovenskom nacionalnom strankom (JNS), formiranom u doba diktature, i na saradnju pozvao političare aktivne u periodu pre 6. januara 1929. godine. Nova vladavska kombinacija bila je sastavljena od predstavnika nekadašnje Narodne radikalne stranke (NRS), Slovenske ljudske stranke (SLS) i Jugoslovenske muslimanske organizacije (JMO). Ovi političari rešili su da pristupe osnivanju zajedničke političke partije koja je dobila ime Jugoslovenska radikalna zajednica (JRZ).⁴ Stranka je prijavljena Ministarstvu unutrašnjih poslova 19. avgusta a njen program je objavljen u dnevnim listovima „Politika” i „Vreme” sutradan, 20. avgusta 1935. godine. Već te 1935. godine javila se želja vodstva stranke – Milana Stojadinovića, predsednika vlade, Antona Korošca, ministra unutrašnjih poslova i lidera slovenačkog dela vlade, Mehmeda Spaha, ministra pravde i predstavnika bosanskih muslimana – za partijskim listom. List je viđen kao centralni organ stranke, nadređen svoj drugoj partijskoj štampi. Njemu je namenjena uloga da tumači stavove stranke i obaveštava pristalice i javnost. Još pre razlaza Milana Stojadinovića i Glavnog odbora radikala, koji je kulminirao otkazivanjem podrške vladi potonjih u decembru 1935. godine, rešeno je da taj novi partijski list nosi naziv „Samouprava”. Za glavnog urednika prvo je bio predviđen dr Lazar Marković, jedan od najviđenijih prvaka radikala oko Glavnog odbora (GO) koji je obavljao sličnu ulogu i u ranijem periodu, u godinama koje su prethodile šestojanuarskoj diktaturi. Posle razlaza ta mogućnost je naravno otpala. Za mesto urednika Stojadinović je nakon 18. decembra odredio Milana Jovanovića Stoimirovića. Ovaj istaknuti novinar, rodom iz Smedereva, studirao je prava u Beogradu i Švajcarskoj. Svoje obrazovanje je dopunio putovanjima po Evropi, zadržavajući se u Francuskoj, Nemačkoj, Belgiji i Holandiji. Svoj žurnalistički rad započeo je u listu „Politika” još 1919. godine. Bio je već ranije značajan saradnik „Samouprave” u periodu od 1921. do 1923. godine, urednik i često uvodničar. Prilikom pisanja primao je instrukcije i od samog Nikole Pašića.⁵ Kasnije je bio i ataše za štampu, prvo pri delegaciji u Ženevi (1923), a posle pri Jugoslovenskom poslan-

³ Kratak istorijat „Samouprave” sačinjen je na osnovu podataka koje je sakupio Sveta Šumarević. On je po uputstvima Milana Jovanovića-Stoimirovića koristio građu koja se nalazila u Narodnoj biblioteci. M. Jovanović-Stoimirović, *Dnevnik 1936–1941*, Novi Sad 2000, str. 28.

⁴ O osnivanju partije i odabiru imena videti: T. Stojkov, *Vlada Milana Stojadinovića*, Beograd 1985, i D. Tešić, *Jugoslovenska Radikalna Zajednica u Srbiji 1935–1939*, Beograd 1997.

⁵ Biografija Milana Jovanovića Stoimirovića objavljena u listu „Vreme” od 17. novembra 1937.

stvu u Berlinu (1929). U periodu od 1932. do 1935. godine Stoimirović je pokrenuo, uređivao i izdavao list „Vardar” koji je izlazio u Skoplju. Ovom darovitom i već tada iskusnom novinaru, Stojadinović je poverio obiman i važan posao oko organizacije lista. Poslovi koje je Stoimirović kasnije obavljao, uporedo sa poslom urednika „Samouprave”, direktora agencije „Avala” i visoka funkcija u Centralnom presbirou dokaz su poverenja i ugleda koji je on kod predsednika vlade uživao.⁶ Razlaz sa GO radikala samo je taj posao učinio hitnijim i neophodnijim. Završivši sve poslove u Skoplju⁷ Stoimirović se vratio u Beograd i preduzeo sve potrebne poslove za organizaciju lista. Taj posao sastojao se ne samo u odabiru dela redakcije (deo mu je poslat iz stranke „radi uhljebljenja”),⁸ nego i mnogo perifernih poslova kao što je pronalaženje prostorija za redakciju.⁹ Već 10. januara Stoimirović je predsedniku vlade predao predračun povodom ponovnog izdavanja „Samouprave”. Ovaj izveštaj tretira sva pitanja i probleme vezane za pokretanje jednog lista, njegovu strukturu i moguću perspektivu. Sam izveštaj delo je iskusnog novinskog radnika čiji predračuni idu do najsitnijih detalja, od personalnih izdataka, preko troškova štampe, pa do eventualnih vanrednih izdataka. Stoimirovićevo znanje dolazi do izražaja i u realnoj proceni prihoda koje list može da ostvari. Predviđeni prihodi od prodaje, pretplate i oglasa bili su 674.800 dinara, daleko manji od predviđenih rashoda koji iznose 1.478.800 dinara na godišnjem nivou.¹⁰ Samim tim budući urednik je predvideo deficit lista za prvu godinu izlaženja (1936) u vrednosti od 804.000 dinara.¹¹ Jasno je da su predviđanja Stoimirovića bila bazirana na dobrom poznavanju tadašnje štampe i njenih čitalaca na teritorijama na kojima su želelo da plasiraju novoosnovani list. Takođe je jasno da list nije mogao funkcionisati bez

⁶ Zanimljivo je da Milan Stojadinović u svojim obimnim memoarima pod nazivom „Ni rat ni pakt”, pisanim i objavljenim nakon Drugog svetskog rata samo u dva navrata pominje Milana Jovanovića Stoimirovića, i to samo uzgred, da je bio član delegacije koja je išla na potpisivanje Konkordata i povodom nekog referata koji je ovaj predao Korošcu 1940. godine. Ovo upadljivo izostavljanje Stoimirovića, izuzetno važne ličnosti i pouzdanog premijerovog saradnika dok je bio na vlasti, posledica je toga što je Stoimirović, nakon pada Stojadinovića, ostao uz Cvetkovića, novog predsednika vlade. Stoimirović je kako sam kaže „ostao veran kruni”, a o Stojadinoviću je zadržao lepo mišljenje. Ovo je itekako приметно u brojnim Stoimirovićevim rukopisima i razmišljanjima koja se čuvaju u Rukopisnom odeljenju Matice srpske u Novom Sadu.

⁷ Koliko je Stoimirović imao uspeha u radu u Skoplju sa listom *Vardar* govori i podatak da je list posle njegovog odlaska imao potraživanja od 500.000 dinara. Arhiv Jugoslavije, Zbirka Centralnog presbirooa (38) fascikla 75.

⁸ U redakciji su se našli Milorad Ivanić i Mika Radosavljević Vrabac „dva čoveka pogane naravi i pogana jezika”. M. Jovanović-Stoimirović, *Dnevnik 1936-1941*, Novi Sad 2000, str. 32.

⁹ Prostorije „Samouprave” su se nalazile u ulici Vuka Karadžića 14a.

¹⁰ Matica srpska, Rukopisno odeljenje, dokument pod oznakom M.13.323.

¹¹ U prikazanom bilansu „Samouprave” za 1936. godinu videćemo da je taj deficit bio i veći od planiranog i da je iznosio ogromnih 1.026.603,63 dinara. Pritom treba uzeti u obzir da list nije izlazio nedeljom, osim u kratkom periodu od 26. 9. do 7. 10. 1938. godine, kao što je prvobitno predviđeno.

velikih subvencija od strane vlasti. Zanimljivo je navesti i predloge Stoimirovića vezane za unapređenje lista, bolju prodaju odnosno veću čitanost:

- 1) Da list izlazi i nedeljom (za razliku od većine drugih);
- 2) Da list izlazi u podne kako bi se eliminisala konkurencija kako jutarnjih tako i večernih listova;
- 3) Da list izlazi na četiri strane sa do šest stubaca na svakoj;
- 4) Da cena primerka bude 0,50 dinara jer „više ne bi imalo smisla”;
- 5) Da tiraž „u prvo vreme” ne bude veći od 5000 primeraka „da se list ne bi vraćao”¹².

Ovi pronicljivi predlozi uglavnom nisu bili uvaženi jer list nije izlazio nedeljom, cena je bila jedan dinar, dvostruko veća, a vreme izlaska je od 18. 11. 1937. pomereno na 16 časova. Za vlasnika lista u ime stranke imenovan je Dušan Trifković što se poklapalo sa Stoimirovićevim željama da ne snosi svu odgovornost za izdavanje lista.¹³ Štampanje je bilo povereno Štamparskom Preduzeću „Vreme AD”, Beograd.¹⁴ Uputstva koja je dobio od samog predsednika vlade, neposredno pred sam početak izlaženja lista, poklapala su se sa onim što je kao trend preovladavalo tokom čitavog perioda dok je Stojadinović bio na vlasti: Kralj Aleksandar i 6. januar ne smeju se dirati, isticati mučeništvo i želje pokojnog kralja za povratak demokratiji, kritikovati Jevtića i ljude oko njega za postojeće stanje u zemlji.¹⁵ Ova uputstva i njihove poruke uočljive su i 1938, kao što je to bio slučaj i prilikom ponovnog pokretanja lista. Za ovaj zaključak dovoljno je prelistati provladinu štampu iz Stojadinovićeovog perioda.

Prvi broj obnovljene „Samouprave” izašao je 20. februara 1936. godine. Plasiran je u sedamnaest hiljada primeraka, tiražu koji će list teško dostići u budućnosti.¹⁶ Naslovljen je kao „Samouprava” – glavni organ Jugoslovenske radikalne zajednice. Ovo u suštini i nije bilo potpuno istinito jer je slovenački deo vlade već imao svoj list „Slovenec”, a negde u ovom periodu obnovljena je i sarajevska „Pravda” kao novina koju je uređivalo uredništvo blisko JMO. Već u početku jasno je bilo, da je obnovljeni list prevashodno namenjen teritoriji gde je živeo srpski narod, odnosno nekadašnjim i sadašnjim radikalima. U prvom broju lista dat je i uvodnik naslovljen „Naša prva reč”, potpisan od strane Stojadinovića, Korošca i Spaha. „Samouprava” je označena kao list koji se „neumorno borio za pravdu, slobodu i demokratiju”, koji svojim imenom „simbolički

¹² Matica srpska, Rukopisno odeljenje, dokument pod oznakom M.13.323.

¹³ M. Jovanović-Stoimirović, *Dnevnik 1936–1941*, Novi Sad 2000, str. 32.

¹⁴ Štamparija „Vremena” u nekadašnjoj Dečanskoj ulici u Beogradu bila je najmodernija štamparija na Balkanu u kojoj su bile ugrađene nemačke i američke mašine. B. Petranović, M. Zečević, *Agonija dve Jugoslavije*, Beograd 1991, str. 172.

¹⁵ M. Jovanović-Stoimirović, *Dnevnik 1936–1941*, Novi Sad 2000, str. 37.

¹⁶ Prema podacima CPB-a iz 1937. godine tiraž „Samouprave” bio je 10.000 primeraka.

nagoveštava pravi i najbliži put ka rešenju naših unutrašnjih problema”.¹⁷ Cilj lista bio je da bude tumač stranačkih ideja i „žiža našeg partijskog života u pogledu prosvjećivanja, obaveštavanja i moralnog snaženja naših partiskih pripadnika”.¹⁸ U uvodniku je navedeno i to da JRZ čine „svetle tradicije i zaslužna pregnuća Narodne radikalne stranke, etička snaga i jugoslovenska borbenost Slovenske ljudske stranke, životna energija i moralna visina Jugoslovenske muslimanske organizacije”.¹⁹ Sama želja da se prikaže jedinstvo novih partnera uočljivo je na naslovnoj strani prvog broja „Samouprave”. Naime tekstovi su štampani ćirilicom i latinicom, na srpskom i na slovenačkom jeziku.²⁰ List je izlazio na četiri strane osim prazničnih izdanja.²¹ Istorijatom lista, objavljenim u prvom broju, od osnivanja do 1929. godine samo je podvučen kontinuitet. „Samouprava” je od samog početka imala nekoliko stalnih rubrika od kojih izdvajamo „Partijska kretanja”, koja je donosila detaljne informacije o aktivnostima stranačkih odbora širom zemlje i „Da se ne zaboravi” u kojoj je podsećano na „grehe” pripadnika opozicije, neke njihove izjave i postupke. Prvi broj kao i naredni, nosio je u sebi poziv „pretplaćujte se i širite „Samoupravu”. Da taj apel nije dao očekivane rezultate svedoči i kritika objavljena 8. maja, nepuna tri meseca od ponovnog pokretanja lista. U tekstu „Nekoliko reči o značaju i ulozi partijske štampe” pored naglašavanja misije i važnosti „Samouprave” kritikuju se „neki prijatelji” zbog njihovog „ležernog odazivanja”, pa čak i „površnog i pogrešnog shvatanja prave vrednosti našeg organa”.²² U daljem delu članka podseća se zašto je važno pretplaćivati se i kupovati „Samoupravu”. Jasno je da je ovaj članak, štampan na prvoj strani lista, odraz nezadovoljstva uredništva prodajom i samim tim uticajem koji je „Samouprava” mogla da postigne. Mora se dodati i to da je uticaj lista bio veći nego što se iz priloženih podataka o prodaji i tiražu može naslutiti. Tekstove i zaključke „Samouprave” često su prenosili drugi listovi, kako oni pod upravom ili bliski JRZ, tako i oni koji nisu imali naročito povoljan stav prema vladi. To je naravno bila posledica pritisaka odnosno „preporuka” državnih organa, pre svega Centralnog presbiroa. Imajući to u vidu pravi domet „Samouprave” i stvarni uticaj njenog pisanja teško je odrediti.²³

¹⁷ *Samouprava*, br. 1 od 20. februara 1936. godine.

¹⁸ *Samouprava*, br. 1 od 20. februara 1936. godine.

¹⁹ *Isto*.

²⁰ Na prvoj stranici nalazi se tekst Frana Smodeja „Glasnik nove dobe” na slovenačkom jeziku.

²¹ Praznična izdanja štamkala su se na Božić, Uskrs i 1. decembra na dan Ujedinjenja.

²² *Samouprava*, br. 65 od 8. maja 1936. godine.

²³ U toku septembra 1936. godine osnovan je Partijski presbiro Jugoslovenske radikalne zajednice. Sedište ovog presbiroa bila je zgrada u ulici Vuka Karadžića 14, gde se i nalazila redakcija *Samouprave*. Njegov šef bio je Milan Jovanović Stoimirović a većina njegovih saradnika bila je iz „Samouprave” i CPB-a. Uloga ovog presbiroa bila je da bude centar partijske štampe i da usmerava njeno pisanje. Svakog meseca on je slao gotove članke listovima širom zemlje koji su plasirani sinnronizovano istoga dana i pod istim naslovima na naslovnim stranama. List *Samouprava* redovno je objavljivao ponuđene im tekstove. U toku oktobra 1938. godine taj broj je iznosio čak 35 što je skoro dva članka po broju.

Da biste lakše stekli uvid u troškove pokretanja, izdavanja i vođenja jednog lista dajemo bilans „Samouprave” za prvu godinu njenog izlaženja u kome se vidi pravo poslovanje ovog lista:

Bilans „Samouprave” za 1936. godinu

Tabela rashoda

| | |
|--|--------------|
| Štampanje | |
| Štampanje lista | 745 194,00 |
| Klišea | 9 130,35 |
| Poštarina ekspedicije lista | 61 127,80 |
| Materijal za pakovanje i razno | 4 843,85 |
| Podvoz do stanice i raznošenje po varoši | 45 527,07 |
| Ukupno Štampanje | 856 823,07 |
| Režija | |
| Plate urednika i presbioara | 258 548,60 |
| Honorari saradnika, članci | 103 594,75 |
| Plate administracije | 79 379,83 |
| Organizacija pretplate | 5 545,00 |
| Kirija | 49 132,00 |
| Ogrev i osvetljenje | 17 535,50 |
| Telefon: pretplata, instalacija, međugradski razgovori | 15 627,50 |
| pretplata časopisa i listova | 3 009,50 |
| kancelarijski materijal | 20 105,40 |
| kompleti "Samouprave" | 3 230,00 |
| biblioteka – knjige | 3 425,00 |
| putni troškovi | 10 078,00 |
| poštarina, telegrami, takse, čišćenje i razni troškovi i potrebe | 31 177,85 |
| "Merkur" i ured – bolesnički doprinos | 4 321,83 |
| instalacija osvetljenja | 2 764,00 |
| provizija i troškovi manipulacije čekovnih računa | 3 028,90 |
| Ukupno režija | 610 503,66 |
| Otpis od nameštaja 50% | 30 815,95 |
| Otpis od pribora 70% | 5 474,85 |
| Ukupno otpisi | 36 290,80 |
| UKUPNO RASHODI | 1 512 617,50 |

Tabela prihoda

| | |
|--|-------------------|
| Prihodi od oglasa | |
| Ukupna vrednost štampanih oglasa u 1936. uz obračunat odbitak za takse i provizije | 94 677,20 |
| Pretplata | |
| Naplaćeno do 31. decembra 1936 | 139 625,00 |
| Dužnici nenaplaćene pretplate | 201 934,20 |
| Ukupno pretplata | 341 559,20 |
| Prodaja preko revizora | 7 119,25 |
| Prodaja na broj | |
| Prodaja van kuće – naplaćeno | 13 412,75 |
| Prodaja u kući – naplaćeno | 7 795,00 |
| Ukupno prodaja | 21 207,75 |
| MAKULATURA – stare novine | 8 439,00 |
| UKUPNI PRIHODI | 486 013,90 |

GUBITAK U 1936. GODINI

1 026 603,63

Potpuno je jasno da je list poslovao daleko od rentabilnosti, što i nije bio primarni cilj njegovih osnivača. U prvoj godini izlazenja štampano je 266 brojeva. Ako znamo da je cena primerka bila dinar a da je od zarade od prodaje, što „van kuće”, što „u kući”, naplaćeno samo 21.207,75 dinara, znači da je efektivno prodato 80 primeraka po broju. Nešto je bolje stanje što se tiče pretplate, prosečno je prodato 1284 primeraka po broju, ali je i od toga naplaćeno oko 40%. S obzirom na to da je u listu bilo često moguće pročitati da „svaki član Jugoslovenske radikalne zajednice mora i treba da bude pretplatnik”, jasno je da je redakcija imala za cilj da pretplata bude dominantan izvor prihoda koje list ostvaruje. Iako je pretplata i bila daleko najveći prihod „Samouprave”, za normalno funkcionisanje neophodne su bile donacije. Samo u toku 1936. godine list je dotiran sa čak 1.284.868 dinara tako da je formalno poslovanje bilo pozitivno. Uplate na račun „Samouprave” vršile su se tri do četiri puta mesečno i kretale su se od 7.000 pa čak do 100.000 dinara.²⁴ Imajući u vidu sve ove podatke, ekonomsko poslovanje lista, pa i težnja da se proširi neka uzvišena misao, potpuno se isključuju kao eventualni razlozi ponovnog pokretanja lista. Prave

²⁴ Matica srpska, Rukopisno odeljenje, fascikla pod oznakom M.13.395.

razloge treba tražiti isključivo u političkim razlozima vodstva novoosnovane stranke, naročito Milana Stojadinovića, i njegovoj želji da svoj uticaj i uticaj političke stranke koju je želeo da kontroliše i njome upravlja, proširi i učini dostupnijim što širim narodnim masama.²⁵

Tarifa za oglase u „Samoupravi”

| <i>Strana</i> | <i>jedanput</i> | <i>2 puta</i> | <i>3 puta</i> | <i>5 puta</i> |
|---------------|-----------------|---------------|---------------|---------------|
| Cela | 2 000 | 3 600 | 4 800 | 7 500 |
| Polovina | 1 000 | 1 800 | 2 400 | 3 750 |
| Četvrtina | 500 | 900 | 1 200 | 1 875 |

Jedan stubac (10cm) 60 din, (1cm) 6 din, 1 red 3 dinara

*Mali oglasi najmanje tri reda + državna taksa

Cena oglasa bila je manja od cene oglasa u „Vremenu” (kretala se od 12 do 20 dinara za stubac od 1cm u zavisnosti od prostora da li je u pitanju „reklamni deo” ili „tekstovni deo”). Ovakvom cenom, čak i do tri puta jeftinijom, želelo se privući što veći broj oglašivača a samim tim i sredstava. Treba imati u vidu da je „Vreme” bilo daleko raznovrsniji, bogatiji i čitaniji list nego što je to ikad bila „Samouprava”, a da je cena oba lista bila dinar. Nije zanemarljivo da je „Vreme” izlazilo na čak dvanaest pa i više stranica.

Pored lista osnovano je i Udruženje nakladnog fonda lista „Samouprava”. Cilj udruženja bio je „izdavanje glavnog organa Stranke Jugoslovenske Radikalne Zajednice i svih izdanja i iskorišćenja drugih sredstava partiske propagande”.²⁶ Finansiranje Udruženja predviđeno je prevashodno od članskih uloga. Član ovog udruženja mogao je biti svaki član JRZ. Postojali su pomažući i redovni članovi a pored njih i utemeljivači, dobrotvori i veliki dobrotvori. Status članova i njihova prava zavisili su od veličine godišnjih uloga.²⁷ Formirani su i Upravni i Nadzorni odbor od pet, odnosno tri člana, koji su barem jednom mesečno imali svoje sednice. Skupština Udruženja sastajala se jednom godišnje i to u mesecu decembru. Pravilima su data velika ovlašćenja šefu stranke. On je

²⁵ Kada ovo govorimo treba imati u vidu da je prema statističkim podacima 1931. godine u Kraljevini Jugoslaviji bilo 44,6% nepismenih.. Lj. Dimić, *Srbi i Jugoslavija*, Beograd 1998, str. 88.

²⁶ Pravila udruženja nakladnog fonda lista *Samouprava*. Matica srpska, Rukopisno odeljenje, fascikla pod oznakom M.13.395.

²⁷ Pomažući članovi su plaćali 50 dinara godišnje a redovni 300 dinara; dok su drugopomenuti imali pravo učešća, glasa i izbora, prvi to nisu imali. Dobrotvori i veliki dobrotvori (ulozi od 5000 i 10000 dinara) imali su samo počasna prava. Da bi dobrotvor ili veliki dobrotvor imao prava odlučivanja morao je da postane redovni član odnosno da uplati još dodatnih 300 dinara.

davao saglasnost na trošenje sredstava, mesto i banku gde će se novac čuvati, mogao je da traži i dobije izveštaj Nadzornog i Upravnog odbora, da potvrđuje Uprave pa čak i da ih bira u slučaju da Skupština o tome ne može da se složi.²⁸ Iz svega ovoga vidimo da je uticaj i značaj šefa stranke, Stojadinovića, na funkcionisanje i rad lista bio ogroman²⁹.

Ponovno pokretanje lista „Samouprava” 20. februara 1936. godine nosi sa sobom niz interesantnih i bitnih okolnosti koje valja uzeti u obzir. Sam naziv Samouprava asociirao je na Radikalnu stranku iz Kraljevine Srbije, stranku čiji je vođa bio Nikola Pašić, najveći srpski političar, partiju koja je u vreme nastajanja a i u kasnijim periodima okupljala najveći deo srpskog naroda. Sve to je Milan Stojadinović želeo da prisvoji za sebe. Predstavljajući se kao naslednik Nikole Pašića on je sada polagao pravo i na rukovođenje strankom koju je Pašić osnovao i vodio krajem XIX veka i u prvim decenijama XX veka. Pošto je iz sukoba sa GO NRS izašao kao pobednik, dobivši podršku kneza i kolega iz vlade i stranke Korošca i Spaha, krenuo je u ofanzivu čiji je cilj bio učvršćenje ličnih pozicija kako u stranci tako i u državi. Pokušavao je da „formalnog” naslednika Pašića u stranci, Acu Stanojevića, i njegove saradnike, naročito Mišu Trifunovića i Lazara Markovića, „gurne u stranu”, i sebe promoviše kao vođu radikala. To bi naravno bila samo etapa u promociji u vođu celokupnog srpskog naroda pa i države. List „Samouprava” trebalo je da posluži kao sredstvo na tom putu. Imajući u vidu sve ovo i ne čudi saopštenje GO radikala od 28. februara 1936. godine pod nazivom „Proglas radikalima i radikalskim prijateljima”, u kome se izražava protest povodom pokretanja lista koji nosi naziv „Samouprava”, jer se time „želi da unese zabuna u radikalske redove”. Imajući u vidu da režimska i cenzurisana štampa nije želela niti smela da štampa ovo saopštenje ono je šireno u formi letka.³⁰ Važno je napomenuti da rad na organizaciji same stranke u to vreme nije išao na očekivanom brzinom. Srpske narodne mase nisu pokazivale preterano interesovanje za upis u novoosnovanu stranku, ne samo zato što im je bila malo poznata, nego i zato što se nije verovalo u njenu dugovečnost. Čak ni u Dravskoj banovini čije je stanovništvo bilo mahom određeno za SLS koja je bila sastavni deo JRZ, organizacija stranke nije bila potpuno izvršena.³¹ Sve ovo je predstavljalo dodatni razlog da se sa izdavanjem jednog partijskog lista požuri.

²⁸ Pravila udruženja nakladnog fonda lista *Samouprava*. Matica srpska, Rukopisno odeljenje, dokument pod oznakom M.13.395.

²⁹ Milan Stojadinović je formalno postao šef stranke na Zemaljskoj konferenciji JRZ održanoj juna 1936. godine, ali je faktički, već posle razlaza sa GO NRS, to i bio. To se vidi i u tome što je Stojadinović preuzeo početkom 1936. mesto predsednika Izvršnog komiteta JRZ na kome je prethodno bio Aca Stanojević.

³⁰ T. Stojkov, *Vlada Milana Stojadinovića*, Beograd 1985, str. 142.

³¹ T. Stojkov, *Vlada Milana Stojadinovića*, Beograd 1985, str. 141-142.

Da bismo imali celovitiju sliku situacije s kraja 1935. i prvih meseci 1936. godine važno je pomenuti još jedan događaj. Naime, 7. februara 1936. godine na licitaciji je prodat beogradski list „Vreme”. Njega je otkupio Milan Stojadinović sa prijateljima.³² Za direktora je već bio postavljen stari radikal dr Ljuba Popović, glavni urednik je ostao Grgur Kostić, dok je važnu ulogu u listu imao Stojadinovićev mlađi brat, inače novinar, Dragomir Stojadinović. Iako je i kasnije često isticao da „Vreme” hoće da bude „nezavisan dnevnik” od tada je uticaj predsednika vlade bio nesumljiv. Stojadinović je list uzeo pod svoje, poklanjao mu je nekoliko časova dnevno, redigovao njegove uvodnike i članke, pa čak i fotografije, razmišljajući kako da „Vreme” podigne na „evropsku visinu”.³³ Preuzimanjem drugog po tiražu beogradskog lista, Stojadinović je hteo da svojim ličnim pečatom predstavi svoje planove i svoju politiku.³⁴ List je trebalo da posluži u prikazivanju „Stojadinovićeve stvarnosti”, kao Stojadinovićev recept kako jedna novina treba da izgleda od naslovne strane pa do najsitnijih detalja.

U periodu kada je predsednik vlade postajao i stvarni šef stranke, ponovno pokretanje lista „Samouprava” i preuzimanje lista „Vreme” predstavljaju važan činilac ka tom cilju. Želja Milana Stojadinovića je bila da se predstavi kao pravi i jedini predstavnik srpskog naroda u Kraljevini Jugoslaviji. Sukob sa radikalima oko GO samo je ubrzao pokretanje „Samouprave” odnosno učvrstio uverenje da naziv lista ne treba menjati, nego mu dati i dodatnu funkciju u ovom sukobu. Pokretanje „Samouprave” i preuzimanje „Vremena” dali su Stojadinoviću moćna oružja i za predstojeći neminovni sukob sa generalom Petrom Živkovićem, jedinim preostalim srpskim konkurentom u vladi. Kontrolišući medije Stojadinoviću je bilo lako da nakon pokušaja atentata 6. marta u Narodnoj skupštini (iskorišćenog za smenu generala Živkovića) to predstavi kao „definitivan slom reakcije i fašizma”.³⁵ Propagandna ofanziva Milana Stojadinovića započeta februara 1936. godine, završena je njegovom medijskom dominacijom u odnosu na konkurenciju, što se posebno odnosilo na prostore naseljene srpskim življem.

³² M. Jovanović-Stoimirović, *Dnevnik 1936–1941*, Novi Sad 2000, str. 33.

³³ O Stojadinovićevom odnosu prema "Vremenu" videti M. Jovanović-Stoimirović, *Dnevnik 1936–1941*, Novi Sad 2000, str. 404-408.

³⁴ *Vreme* je imalo tiraž do 130.000 primeraka dok je *Politika* bila ispred sa 150.000 primeraka.

³⁵ *Vreme* od 7. marta 1936.

Summary

About refounding of newspaper *Samouprava* on February 20th 1936

The refounding of newspaper *Samouprava* on February 20th 1936. is closely conected with the situation in The Kingdom of Yougoslavia. Struggle power in the ruling party the Yougoslav Radical Community and between the prime minister Stojadinović and the former leadership of Radical party, at the end of 1935 and beggining of 1936, ended with Stojadinovic victory. In order to confirm that victory, with the help of colleagues from the government Korošec and Spaho, representatives of Slovenian and Bosnian Muslims, Stojadinović refounded the newspaper *Samouprava* which draw on great tradition of the Radical Party and Nikola Pašić from the times of the Kingdom of Serbia.

The refounding of the newspaper *Samouprava* and the takeover of newspaper *Vreme* was part of propaganda offensive the goal of which was to promote Milan Stojadinović as chief of the government party, leader of all radicals and the sole representative of Serbian people in the Kingdom of Yougoslavia.